

PRESENCIA SOCIAL DE LES LLENGÜES A ANDORRA (1995-2014)*

Joaquim Torres Pla**

Resum

L'article s'ocupa de les llengües a Andorra des d'un punt de vista demolingüístic, és a dir, partint bàsicament de les dades sociolingüístiques quantitatives que ens procuren les enquestes periòdiques sobre el tema. Es descriuen els elements clau de l'evolució sociolingüística de la societat andorrana durant les últimes dècades i posteriorment es presenten les principals característiques de la situació el 2014, que és l'any de l'última enquesta disponible. Aquesta anàlisi mostra que la societat andorrana constitueix un cas especial en el panorama demolingüístic mundial, entre altres motius, perquè l'ús interpersonal de la seva llengua pròpia havia anat disminuint ostensiblement i posteriorment ha remuntat de manera notable.

Paraules clau: Andorra; demolingüística; sociolingüística; ús lingüístic; llengua catalana; transmissió lingüística intergeneracional.

THE SOCIAL PRESENCE OF LANGUAGES IN ANDORRA (1995-2014)*

Abstract

In this article, we address Andorra's language use from a demolinguistic perspective, meaning the foundation of our analysis lies in quantitative sociolinguistic data, gathered by means of periodic surveys on the topic. First, we describe the key elements involved in Andorran society's sociolinguistic evolution of over the past decades. Following this, we highlight the main features of 2014, year in which the most recent survey available was conducted. Our analysis demonstrates that Andorran society provides a unique example in the global demolinguistic panorama, among other reasons, due to the fact that interpersonal use of Andorra's own language diminished greatly before garnering notable strength thereafter.

Keywords: Andorra; demolinguistics; sociolinguistics; language use; Catalan; intergenerational language transmission.

---

* La Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya em va encarregar aquest article fa un temps per publicar-lo a la revista *Llengua i Ús*, però llavors la revista va deixar d'editar-se. Davant d'aquesta situació, la Direcció General m'ha donat l'autorització per publicar l'article, la qual cosa agraeixo.

** Joaquim Torres Pla, sociolingüista i membre de la xarxa de recerca sociolingüística CRUSCAT. Ha investigat sobretot en el camp de la demolingüística. jotorresp@gmail.com

Article rebut el: 05.03.2019. Avaluacions cegues: 12.05.2019 i 14.05.2019. Acceptació de la versió final: 09.07.2019

Citació recomanada: Torres Pla, Joaquim. (2019). Presència social de les llengües a Andorra (1995-2014). *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 72, 127-145. <https://doi.org/10.2436/rld.i72.2019.3291>

Sumari

1 Introducció

2 Llengua i societat a Andorra del 1995 al 2014

3 La situació sociolingüística d'Andorra el 2014

3.1 Algunes de les dades més significatives

3.2 L'ús de les llengües en diferents sectors socials

3.3 De la llengua inicial a la d'identificació

3.4 La transmissió lingüística familiar intergeneracional

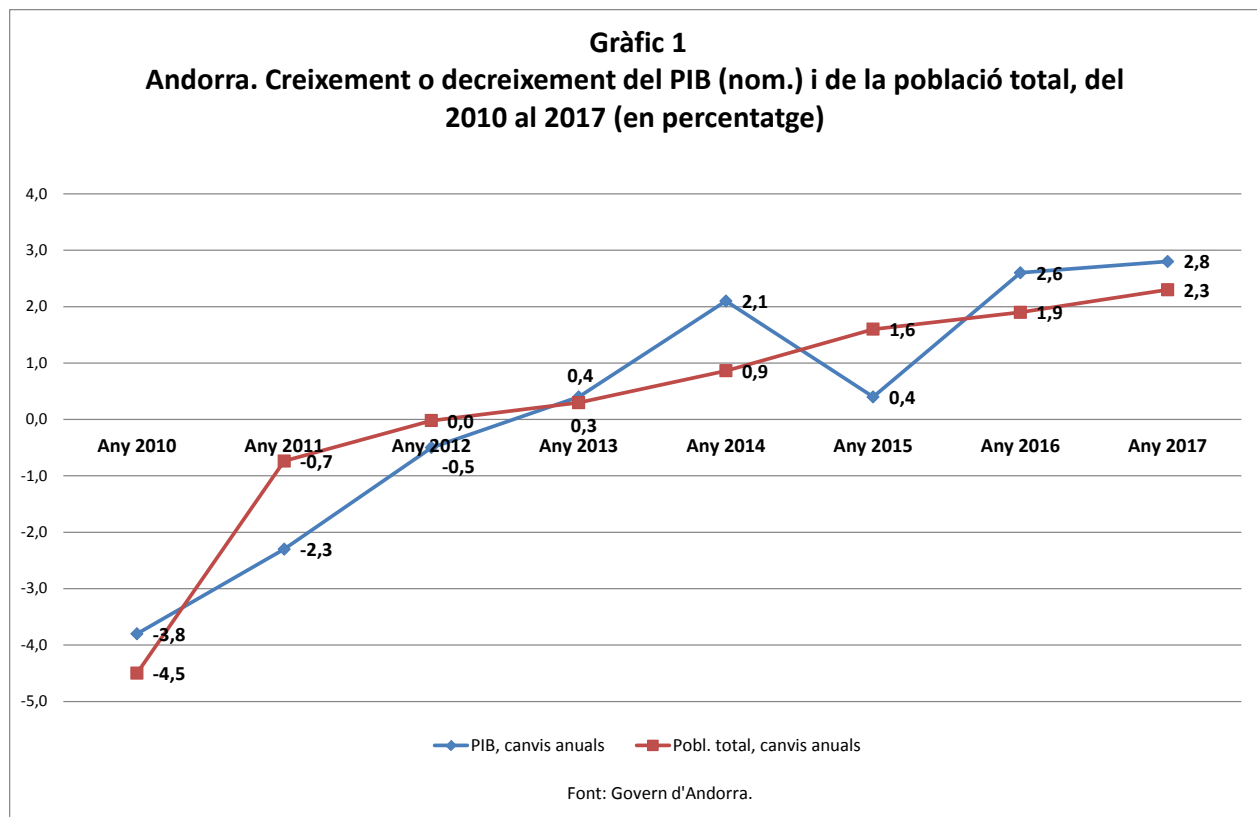
4 Conclusions

Referències bibliogràfiques

1 Introducció

A la dècada dels anys 50 del segle XX, Andorra, trencant amb segles de vida rural i d'aïllament, va iniciar una transformació econòmica i demogràfica que no ha cessat des de llavors. El creixement econòmic del país, basat en gran part en el turisme, ha estat intens i bastant sostingut en el temps durant més de mig segle. Això ha comportat un gran augment, progressiu, de la població, que a començament del segle actual era unes 11 vegades més gran que la del 1955 (Batalla, Casals i Micó, 2004: 30-32). Aquest augment considerable del nombre d'habitants, d'una magnitud desconeguda en els territoris propers i extraordinari en qualsevol zona del món, ha estat per immigració, bàsicament per immigració laboral. Però el creixement intens i persistent, tant de l'economia com de la demografia, no pot durar indefinidament. En aquest cas l'aturada més forta es va produir amb la crisi econòmica global que va començar el 2007, la qual va comportar que l'any 2008 l'economia andorrana, que fins llavors havia tingut en general creixements apreciables, perdés un 8,6% del PIB en valor real. En els anys posteriors aquest decreixement va anar fent-se menys intens, i el 2013 va tornar a haver-hi creixement, però l'impacte sobre l'economia andorrana havia estat important. Així, per exemple, l'atur, que fins llavors havia estat molt baix a Andorra, es va fer més preocupant durant aquest període.

Tot plegat va comportar un canvi demogràfic notable, en bona part perquè a Andorra un tant per cent apreciable de la població és fins a cert punt flotant, és a dir, que el seu objectiu és treballar un temps al país i després tornar al seu lloc d'origen. Part d'aquest sector laboral va marxar, o va deixar d'arribar, i això va portar a una disminució temporal apreciable del total d'habitants:¹ entre el 2009 i el 2012 la població es va reduir en un 5,2% (Govern d'Andorra). Per comprovar la relació que existeix a Andorra entre l'evolució del PIB i de la població, es poden veure en el gràfic 1 els canvis any per any d'aquestes dues variables entre el 2010 i el 2017. Tal com mostra el gràfic, les dues corbes evolucionen en la mateixa direcció. Sempre que hi ha un decreixement del PIB hi ha un decreixement o estancament de la població i quan hi ha un augment del PIB hi ha un augment de la població. Es tracta d'un cas clar d'adaptació sistemàtica de la magnitud poblacional a l'evolució de l'economia.

¹ El 2017 el total d'habitants és de 74.794 (Govern d'Andorra).

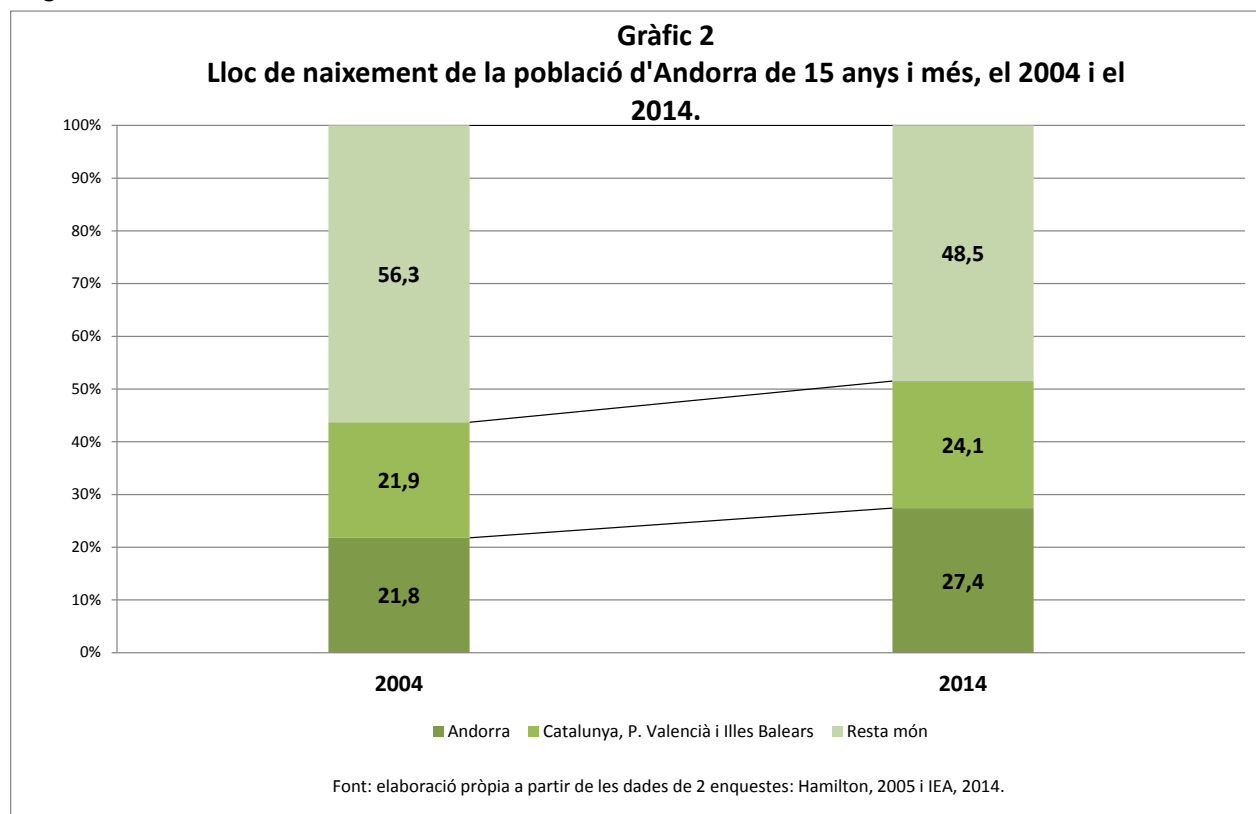
En els últims 60 anys, per tant, hi ha hagut a Andorra canvis demogràfics molt considerables, la qual cosa ha comportat que es transformés notablement la composició de la població segons l'origen, una qüestió de gran importància per explicar la configuració sociolingüística d'una societat. Per analitzar la manera com es reparteix la població segons el lloc de naixement, he tingut en compte tres categories d'aquesta variable, que m'han semblat les més productives per a l'anàlisi sociolingüística en aquest cas. Les tres categories són: 1) els nats a Andorra, 2) els nats a la resta de l'àmbit territorial de la llengua catalana, concretats en els nascuts a Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, i 3) els nats a la resta del món. En aquest sentit, cal tenir en compte que l'origen de les persones que han anat arribant a Andorra ha canviat segons les èpoques.

En una primera fase immigratòria, que s'allarga fins aproximadament els anys 80, gran part dels arribats eren provinents de Catalunya, tal com mostren les enquestes disponibles, i de llengua habitual catalana (Batalla, Casals i Micó, 2004: 48-159). Durant aquest període, en la societat andorrana va anar augmentant el percentatge de persones que no eren catalanoparlants d'origen, però es va mantenir l'ús majoritari del català, perquè una gran part de la immigració emprava preferentment aquesta llengua.

Amb el pas del temps, tanmateix, la immigració canvia, i el percentatge de persones arribades de llengua habitual catalana va esdevenint cada vegada més minoritari. Això fa que durant els anys propers al canvi de segle en la societat andorrana vagi augmentant més de pressa la proporció de persones d'origen lingüístic no català, majoritàriament de llengua castellana i portuguesa.

Aquest darrer procés s'atura, tanmateix, amb la gran crisi del 2007. Així, en els anys següents a aquesta data, la immigració baixa molt en volum, i en canvia de nou la composició. La que ve és molt majoritàriament provinent de Catalunya, i la majoria tenen el català com a primera llengua apresada (Institut d'Estudis Andorrans, 2014: 15). Es tracta sovint de professionals de diferents branques, en les quals a Andorra l'ús del català és generalitzat, i per tant cal dominar aquesta llengua per poder-hi treballar.

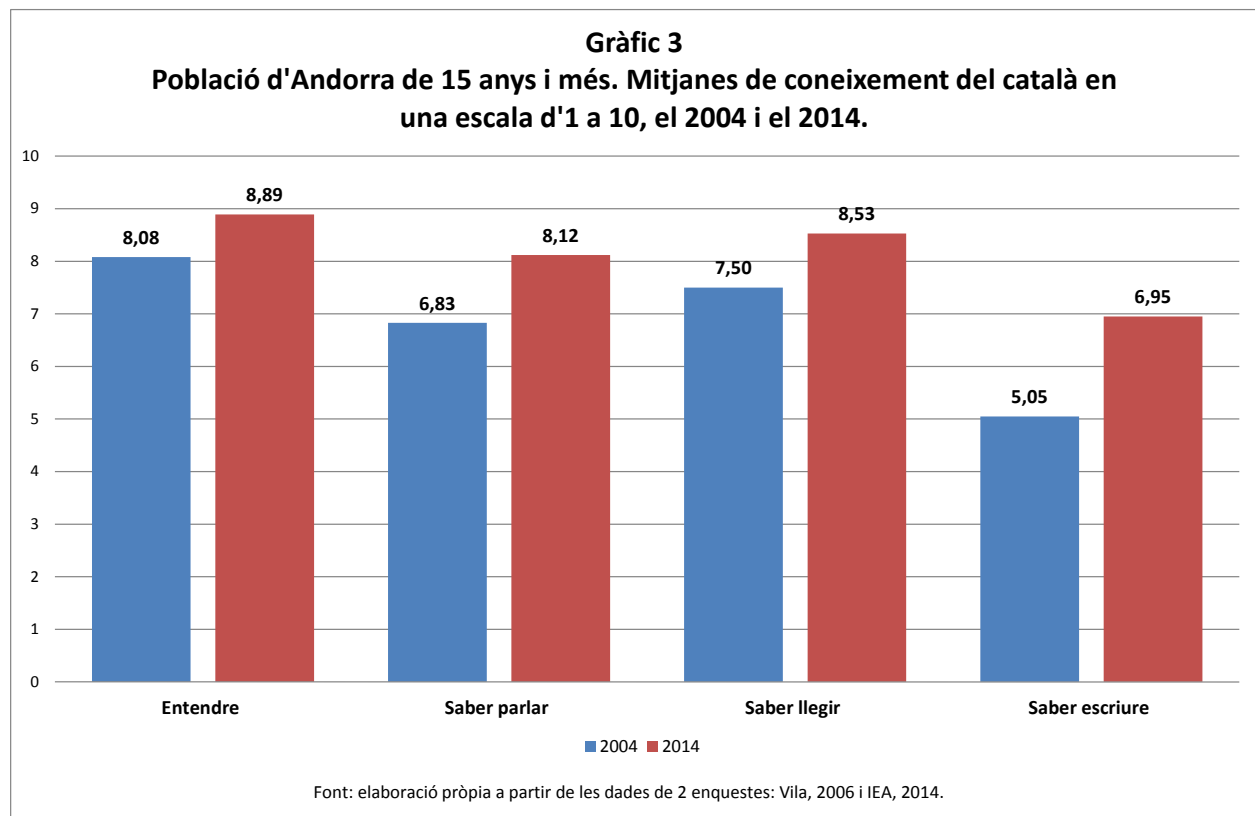
Una manera de veure de forma més precisa els canvis en la composició per origen de la població d'Andorra que s'han produït durant l'actual segle, ens la mostra el gràfic 2, el qual indica el lloc de naixement de la població d'Andorra de 15 anys i més el 2004 i el 2014. Es tracta d'un període que inclou els anys més durs de la crisi iniciada el 2007, i per tant en podem veure les conseqüències en la composició de la població per origen.

En primer lloc, veiem que ha augmentat clarament la proporció de població nascuda en l'àmbit territorial de la llengua catalana, de manera que a mitjans de la primera dècada del segle XXI una majoria de la població d'Andorra era nascuda fora d'aquest àmbit, mentre que el 2014 ja no és així. Un dels efectes col·laterals de la crisi a Andorra, doncs, ha estat un augment del percentatge de població originària de les terres de llengua catalana. A més, també s'ha produït una certa reandorranització, en el sentit que el percentatge de nats a Andorra ha remuntat clarament i, a més, la proporció de població amb nacionalitat andorrana ha assolit el 50%, després de diverses dècades de situar-se en percentatges clarament inferiors (Govern d'Andorra, Cambra de Comerç, 2015: 46).

Així, des de mitjans del segle passat, Andorra ha tingut un llarg període de creixement econòmic que ha comportat un extraordinari augment del nombre d'habitants. Tot plegat ha transformat notablement la societat andorrana, fent que el percentatge de població nascuda a Andorra i també de la nascuda en el conjunt de les terres de llengua catalana esdevingués minoritari. Però amb la crisi iniciada el 2007 s'ha produït un canvi de tendència en aquest aspecte. Ha remuntat el percentatge de nats a Andorra i de nats en l'àmbit de la llengua catalana, de tal forma que el 2014 aquests darrers ja no són minoritaris entre la població.

2 Llengua i societat a Andorra del 1995 al 2014

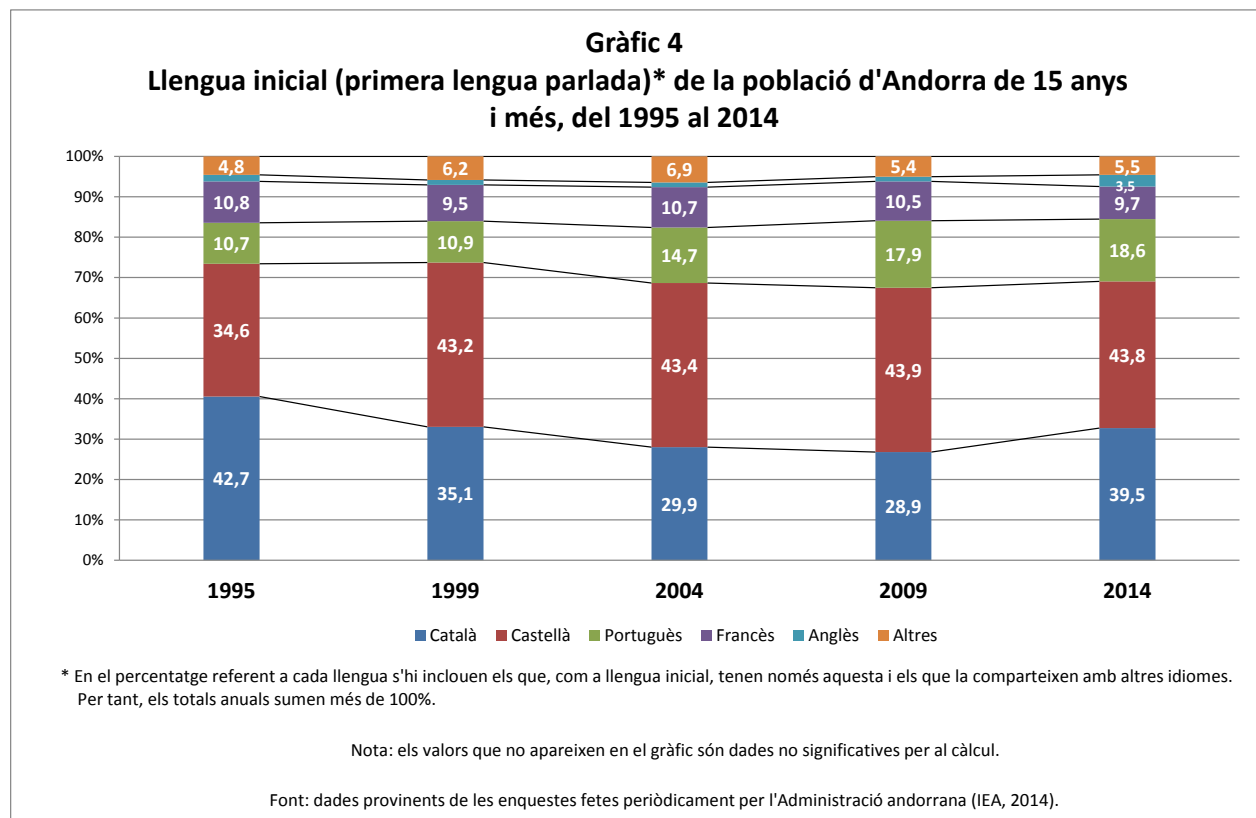

Els poden veure les desviacions típiques de les mitjanes del gràfic al peu de pàgina.²

Els indicadors disponibles mostren que el coneixement de català ha millorat de manera apreciable entre la població d'Andorra en els últims lustres. Així ho posa de manifest el gràfic 3, en el qual veiem quin és el coneixement de català, mostrat de manera escalar, en les quatre habilitats bàsiques, el 2004 i el 2014. S'hi veu que durant el període analitzat hi ha hagut un clar augment de la competència en les quatre habilitats.

	2004	2014
Entendre.....	2,199	1,921
Saber parlar.....	3,071	2,808
Saber llegir.....	2,676	2,468
Saber escriure.....	3,524	3,525

L'habilitat que més ha avançat és l'escriptura, un coneixement que s'obté bàsicament a l'escola, la qual cosa sembla indicar que l'escola és un dels factors que ha portat a aquest avenç. I la que més ha progressat després de l'escriptura és la capacitat d'expressió oral, una habilitat més lligada a l'ús social. Això podria indicar-nos que un dels motius de l'avenç del coneixement és l'augment del percentatge de població originària dels territoris de llengua catalana. Mirarem de verificar alguna d'aquestes hipòtesis en les ratlles que segueixen.

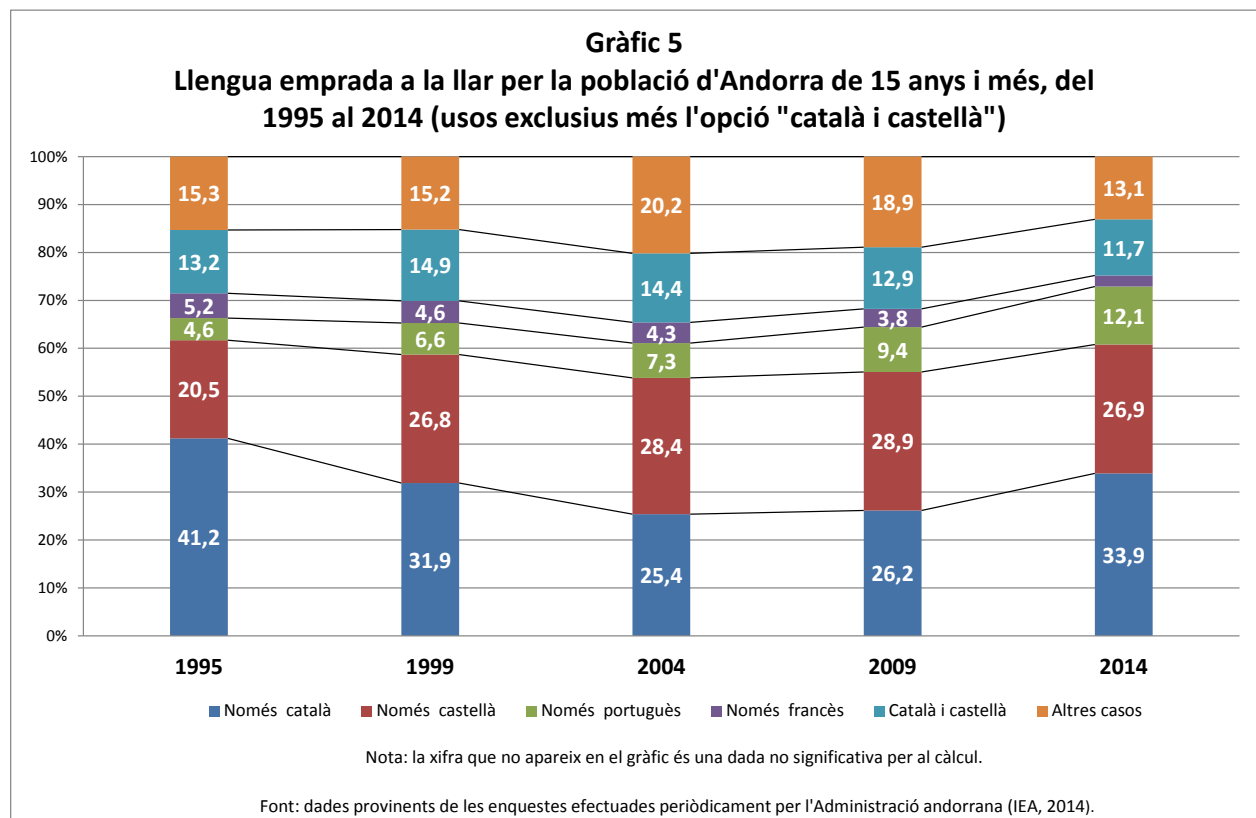
El repartiment dels individus segons la llengua inicial, la primera llengua apresada, constitueix una dada estructural que condiciona fortament la configuració sociolingüística d'una societat. Per tant, la manera com canvien els percentatges de llengua inicial és clau per explicar l'evolució sociolingüística. És per això que presento el gràfic 4, en el qual es pot veure com ha evolucionat la llengua inicial de la població andorrana entre el 1995 i el 2014, emprant per a aquest fi els resultats de les cinc enquestes sociolingüístiques que, de manera periòdica, ha portat a terme l'Administració andorrana i dels quals disposem en el moment d'escriure aquestes ratlles.³ Tal com s'indica en el gràfic, les dades es refereixen en aquest cas a les llengües inicials soles o compartides, de manera que el total per any suma més de 100%. Cal tenir en compte que totes les altres dades que presentaré en aquest article es refereixen a l'ús exclusiu de cada llengua i, per tant, sí que sumen 100%.

Si s'examina el gràfic 4, s'hi veu, en primer lloc, que l'evolució del percentatge de persones de llengua inicial catalana respon clarament a l'evolució demogràfica esmentada anteriorment. Fins a mitjans de la primera dècada del present segle, el fet que es produís una intensa immigració que incloïa una proporció molt baixa de persones provinents de l'àmbit lingüístic català comportava que anés disminuint el percentatge de catalanoparlants inicials, tal com mostra el gràfic. Però quan aquesta tendència es trenca per la crisi del 2007, es produeix una disminució de la població resident per motius laborals sense voluntat de permanència, majoritàriament formada de no catalanoparlants inicials. A més, els que arriben al país a partir d'aquell moment, molt menys nombrosos, són majoritàriament originaris de Catalunya i de llengua inicial catalana (IEA, 2014: 15-17). Ambdós fets expliquen en bona part la remuntada del percentatge de població que té el català com a llengua inicial. Es tracta d'un cas bastant especial en el panorama demolingüístic mundial, en el qual un idioma que havia anat disminuint el seu percentatge com a llengua inicial fins a quedar per sota del terç de la població, després remunta de manera notable. Podríem considerar que s'ha produït un efecte

col·lateral sociolingüístic, en un territori concret, d'una crisi econòmica general. D'altra banda, cal tenir en compte que, encara que el motiu principal del fenomen sigui demogràfic, també hi deu haver ajudat l'alt valor social que té el català a Andorra, tal com es veurà posteriorment, causat sobretot pel fet que aquest país constitueix un estat sobirà i que aquesta llengua n'és l'oficial.⁴

Pel que fa a l'evolució durant el període considerat dels percentatges de llengua inicial de les altres llengües, veiem que el portuguès ha anat avançant de manera apreciable, per la immigració d'aquest origen, fins al 2009, però a partir d'aquí ja no avança de manera estadísticament significativa,⁵ perquè s'ha frenat aquest flux en els anys de la crisi (IEA, 2014: 17). Pel que fa al castellà, després del salt que va fer a finals del segle passat, que li va permetre superar el català, s'ha mantingut en els mateixos percentatges, probablement perquè a partir d'aquell moment i fins al 2007 gran part de la immigració va ser portuguesa.

Vegem seguidament al gràfic 5 una altra forma de visualitzar aquesta transformació sociolingüística.

El gràfic mostra l'evolució de l'ús lingüístic a casa, és a dir, a la llar actual de la persona, durant el mateix període, 1995-2014. Es tracta també d'una dada clau per explicar la presència social de qualsevol llengua, ja que molta gent fa la major part de les seves interaccions lingüístiques amb les persones amb qui conviu. En aquest cas no es tracta d'un fet incanviable al llarg de la vida, com és la llengua en què la persona inicia el seu camí, sinó d'una funció lingüística que és el resultat de les vivències i les decisions preses per l'individu al llarg del temps, així com de la interacció amb d'altres. Cal tenir en compte, tal com s'ha dit, que en el gràfic

4 Això comporta, entre altres qüestions, que els usos escrits públics, oficials i privats, siguin quasi tots en català i que l'Administració, incloent la justícia, s'expressi en aquesta llengua. També comporta que per esdevenir andorrà per naturalització, és a dir, bàsicament per adquirir la nacionalitat en edat adulta, cal mostrar que es pot parlar català. Per ajudar a implementar aquesta oficialitat, existeix una llei de política lingüística i un servei de política lingüística.

5 En aquest article, el càlcul per mesurar si dues proporcions són significativament diferents l'una de l'altra des d'un punt de vista estadístic s'ha fet mitjançant el test de comparació de proporcions que s'expressa en la fórmula següent:

$$\pi_1 - \pi_2 = (P_1 - P_2) \pm (Z \cdot \sqrt{\frac{P_1(1-P_1)}{n_1} + \frac{P_2(1-P_2)}{n_2}})$$

En aquest cas concret, el test ens indica que la diferència entre els percentatges de llengua inicial portuguesa del 2009 i del 2014 no és significativament diferent de 0.

anterior es tractava d'usos exclusius o compartits, mentre que en el cas del gràfic 5, sobre la llengua a casa, es tracta d'usos exclusius.

Veiem que l'evolució de la llengua a casa segueix el mateix patró que la de la llengua inicial i, per tant, es ratifica que els motius de les transformacions sociolingüístiques vistes són en gran part els canvis demogràfics esmentats anteriorment. Així, també en aquest cas, el tipus d'immigració rebuda fa que el percentatge de català vagi baixant fins a la primera dècada de l'actual segle, i posteriorment, remunti pels efectes demogràfics de la crisi econòmica. En el cas del castellà, es produeix un augment de l'ús a finals del segle passat, que no té continuïtat posteriorment. Tot plegat fa que al principi i al final del període considerat el català superi el castellà com a llengua a casa, però en canvi fa que això no passi durant la primera dècada de l'actual segle. Pel que fa al portuguès, es produeix un creixement fins al 2009, que no continua posteriorment, ja que la diferència entre els percentatges d'ús entre el 2009 i el 2014 no és estadísticament significativa.

A grans trets, l'evolució sociolingüística d'Andorra s'explica en bona part pels canvis econòmics i demogràfics que es van produint, tot i que no són els únics factors a tenir en compte. Així, el fort creixement econòmic i la immigració subseqüent van fer que els percentatges de llengua inicial catalana i d'ús del català a la llar anessin baixant, bàsicament des de mitjans del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI, mentre que la crisi i el canvi en la immigració han fet que remuntessin entre el 2009 i el 2014. També és important tenir en compte la millora clara en els coneixements de català produïda durant l'actual segle, tot i que gran part de la població escolar d'Andorra no el té com a llengua vehicular, a causa del peculiar sistema educatiu andorrà.⁶ Aquesta millora del coneixement de la llengua, tot i les condicions escolars esmentades, pot ser un resultat del valor social comparativament alt que té a Andorra el català.

3 La situació sociolingüística d'Andorra el 2014

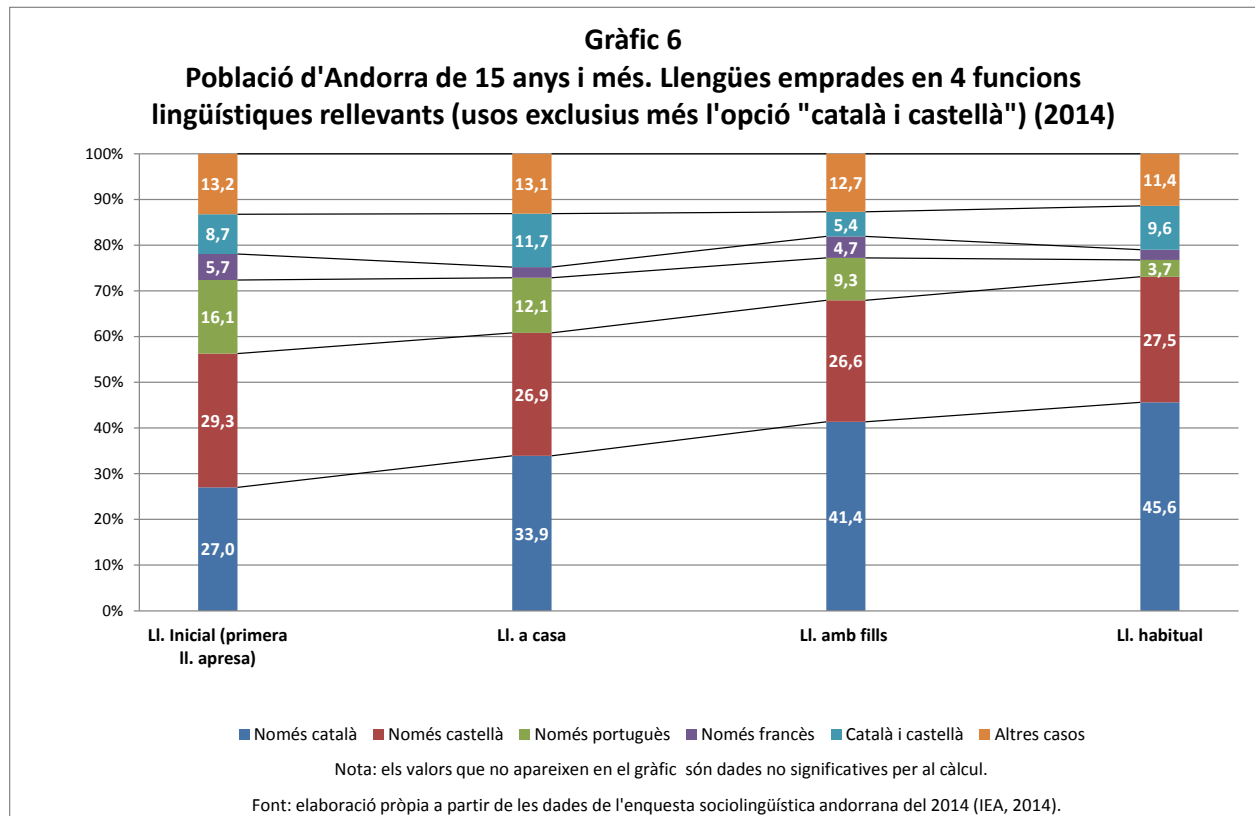
Una vegada vistos alguns elements centrals de l'evolució sociolingüística d'Andorra durant les últimes dècades, passo a analitzar la situació sociolingüística en aquest país el 2014, mitjançant l'estudi dels resultats de l'última enquesta efectuada sobre la qüestió de la qual tenim dades (IEA, 2014).

---

⁶ A Andorra coexisteixen tres estructures escolars principals: l'escola andorrana, la francesa i l'espanyola. Només la primera, que el curs 2014-15 agrupava el 40% dels alumnes, i la confessional, que forma part de l'espanyola i té molts menys alumnes, fan un ús ampli, tot i que no exclusiu, del català.

3.1 Algunes de les dades més significatives

A fi de presentar una visió sintètica inicial d'algunes de les principals característiques de la situació sociolingüística d'Andorra el 2014, mostro en el gràfic 6 els resultats relatius a quatre funcions lingüístiques clau, que ens informen sobre aspectes fonamentals de la qüestió. La columna de més a l'esquerra indica els percentatges de llengua inicial, que, tal com hem vist, és estructural, perquè mostra el començament del camí lingüístic de cada persona. La segona columna s'ocupa de la llengua a casa, que constitueix una funció fonamental per ser l'àmbit on es produeixen gran part de les interaccions lingüístiques. Després ve la llengua amb els fills, que és l'ús amb més projecció de futur, i té característiques molt especials, perquè la tria lingüística que comporta explica moltes coses sobre la situació d'una llengua en un territori i un temps determinats. Finalment, la llengua habitual ens dona bàsicament informació sobre la llengua més emprada.

Els resultats relatius a la llengua inicial mostren que, des del punt de vista de l'ús exclusiu, el català parteix a Andorra d'un nivell baix. Tot i la millora de la situació de la llengua que s'ha produït en el país de manera general, i en particular de la millora com a llengua inicial exclusiva o compartida que hem vist al gràfic 4, en el cas de la llengua inicial exclusiva que presentem al gràfic 6 resulta que el percentatge de català és reduït, proper a la quarta part de la població. Encara que la diferència amb el castellà no és estadísticament significativa, i per tant l'enquesta no ens indica que el castellà superi el català en aquest aspecte, el percentatge d'aquesta darrera llengua sobre el conjunt és clarament minoritari. El punt de partença que representa la llengua inicial, com a primera llengua parlada per l'individu és, doncs, poc favorable al català.

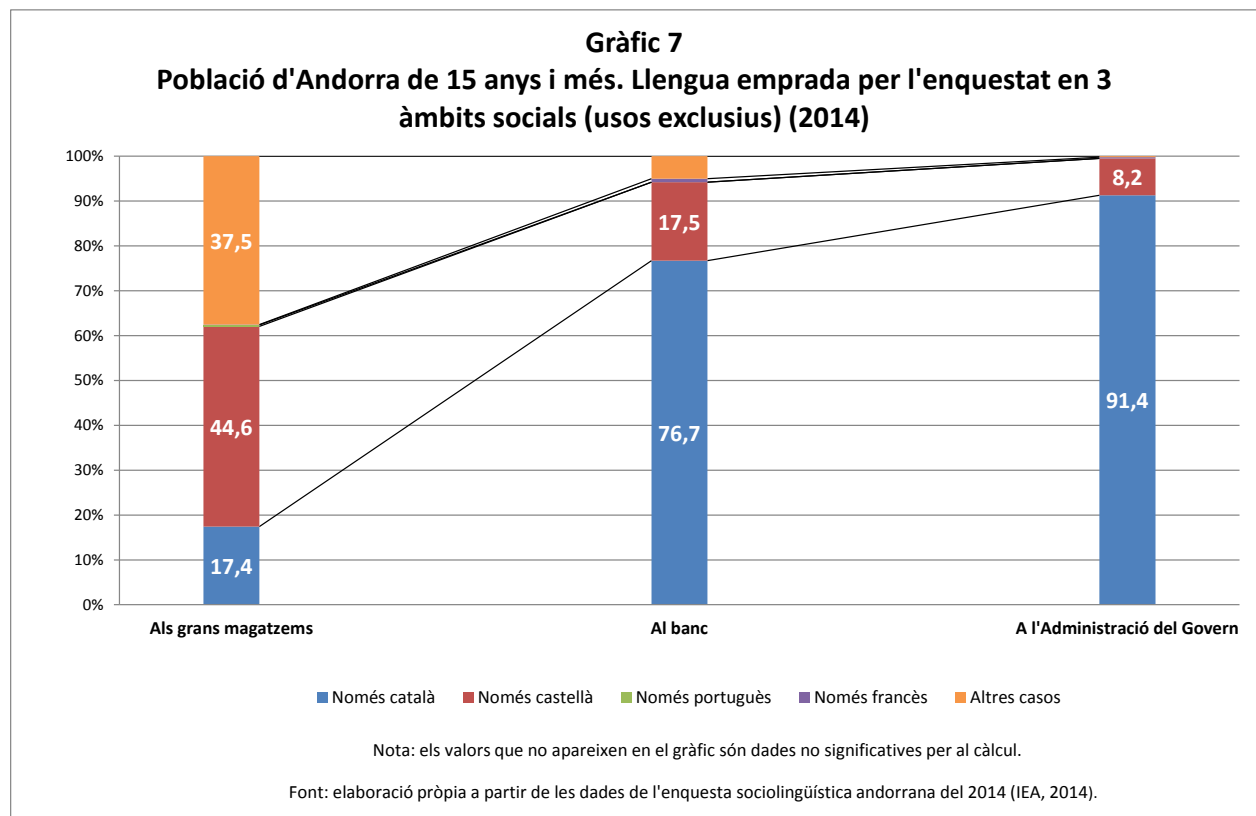
Si examinem ara els percentatges de llengua exclusiva a casa, veiem que són clarament més favorables a aquesta llengua. Això vol dir que el conjunt complex de decisions i d'interaccions que porten a triar els usos a la llar resulten més favorables a l'ús del català que no al de les altres llengües en presència. Així, el castellà no mostra diferències significatives entre els percentatges de llengua inicial i a casa, i el portuguès pateix una reducció quan es passa del primer al segon. A més, el català és la llengua més emprada a la llar, de manera estadísticament significativa. Per tant, en aquest aspecte el català mostra a Andorra un valor social apreciable.

Pel que fa a la llengua amb els fills, els resultats amb relació al català són significativament més favorables que en el cas de la llengua a casa, la qual cosa indica que quan es parla amb els fills es tria més el català que en

altres usos dins de la mateixa llar. Reprendré aquest tema quan m'ocupi de la transmissió intergeneracional. Pel que fa a les altres llengües en presència, no hi ha diferències significatives entre l'ús a la llar i l'ús amb els fills.

En el cas de la llengua habitual, no s'observen diferències significatives amb l'ús amb els fills en el cas del català i del castellà, però sí en el cas del portuguès, que s'empra menys com a llengua habitual.

Així, de l'examen d'aquest conjunt d'informació sociolingüística clau en podem deduir algunes dades interessants. Pel que fa al català, augmenta la seva presència quan passem de l'ús inicial, en el qual té pràcticament el mateix nivell que el castellà, a l'ús a la llar, i particularment a l'ús amb els fills, funcions lingüístiques en les quals és clarament la llengua més emprada a Andorra. També ho és en el cas de la llengua habitual. En relació amb el castellà, no es troben diferències significatives entre les diverses funcions lingüístiques presentades; o sigui que globalment no avança ni retrocedeix quan passem de la llengua inicial als altres usos. El portuguès, en canvi, retrocedeix a Andorra quan es passa de la llengua inicial a la llengua familiar i quan es passa de la llengua familiar a l'habitual. Això vol dir que a Andorra el valor social del portuguès és més baix que el de les altres dues llengües esmentades. Del francès, llengua present a Andorra, no en podem dir gran cosa, perquè els percentatges que li corresponen són massa petits, atesa la magnitud de la mostra, perquè en pugem trobar dades estadísticament significatives.

El gràfic 7 presenta tres altres usos lingüístics que mostren també aspectes clau de la situació sociolingüística a Andorra. Hi trobem l'ús de les llengües per part dels usuaris en els àmbits següents: als grans magatzems, al banc i a l'Administració del Govern. Els resultats mostren diferències molt grans entre el primer cas i els altres dos. En els grans magatzems, l'ús del català exclusiu és clarament minoritari i el castellà hi és molt més emprat. També és important el percentatge d'"altres casos", que en aquesta ocasió inclou principalment combinacions de català i castellà. En canvi, en els altres dos àmbits l'ús exclusiu del català és molt majoritari.

Un dels motius d'aquesta notable diferència de capteniment lingüístic és que en els grans magatzems, a diferència dels altres dos àmbits, bona part dels empleats que atenen el públic no dominen el català, i els usuaris reaccionen davant d'aquest fet iniciant la majoria de les interaccions en castellà. El castellà actua en aquestes circumstàncies com a *lingua franca*, ja que el seu coneixement és a Andorra més estès que el del català.

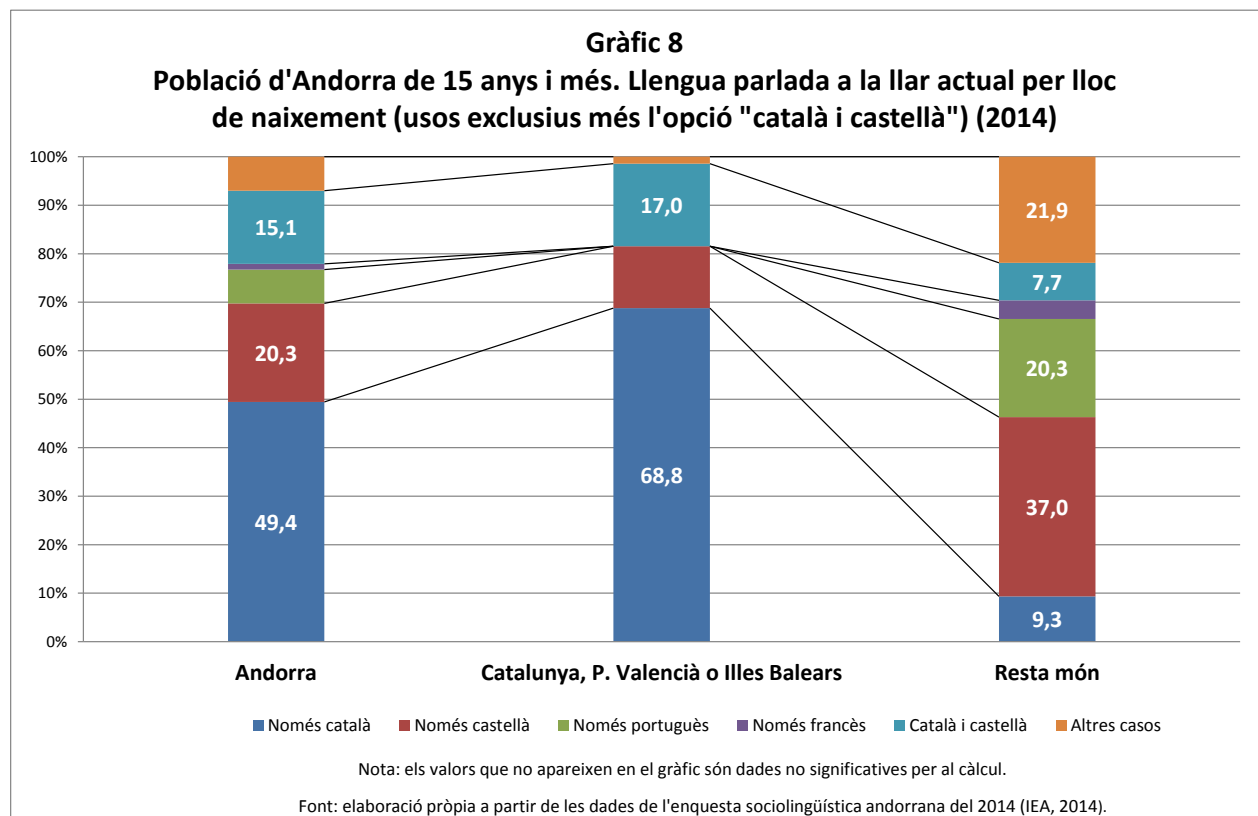
En el cas de la banca, en canvi, pràcticament tots els empleats saben català, i això permet que els usuaris l'emprin molt majoritàriament. Cal tenir en compte que certes activitats professionals a Andorra, com la banca o l'advocacia, comporten un ús generalitzat o molt ampli del català. No es tracta d'una obligació legal d'ús,⁷ sinó sobretot de l'efecte d'un conjunt de representacions socials, lligades d'alguna forma a l'oficialitat única del català i al fet que Andorra és un estat sobirà, que es tradueixen en norma d'ús interpersonal.

En el cas de l'Administració, l'ús del català hi és encara més accentuat. Aquí ens trobem amb un àmbit on l'efecte de la sobirania i l'oficialitat única del català tenen un impacte més fort, tan legal com psicosocial. Els funcionaris que atenen el públic han de saber català i, a més, les persones que hi van són conscients que allò és l'Administració del país i l'única llengua oficial és la catalana. Tan funcionaris com usuaris forcen al màxim la seva capacitat de parlar aquesta llengua, incloent els que no ho fan de manera fluïda, tot i que és perfectament possible de parlar-hi castellà, tal com ho mostra el fet que el 8,2% dels usuaris efectivament hi parlin.

L'examen de l'ús lingüístic en els tres darrers àmbits esmentats ens dona informació clau per conèixer com es determinen les tries lingüístiques a Andorra, informació que també pot ser interessant com a reflexió sociolingüística en general. Constatem que en els serveis oberts al públic, molta gent s'adapta, fins a cert punt, a l'ús practicat pels que atenen els usuaris en aquell àmbit, renunciant a emprar el català si els empleats no el practiquen majoritàriament. Però al mateix temps, el fet que el català sigui la llengua oficial en un país sobirà afavoreix de manera notable l'ús de la llengua en gran part dels àmbits socials, sigui per motius directament legals com, sobretot, per les representacions socials favorables a la llengua que comporta.

3.2 L'ús de les llengües en diferents sectors socials

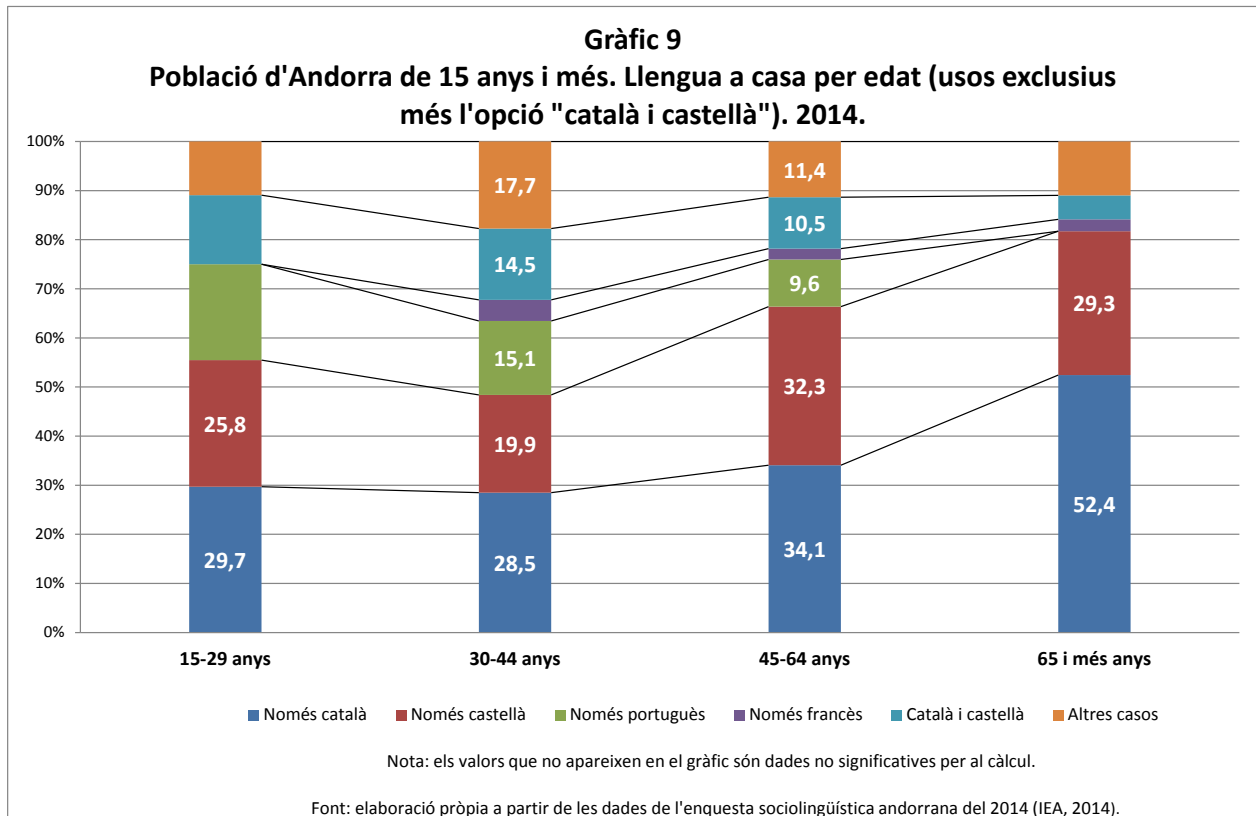
Per mostrar com varia a Andorra l'ús de les llengües segons els sectors socials, presento seguidament quin és l'ús a la llar segons l'origen i l'edat. La relació entre llengua a la llar i origen es pot veure al gràfic 8.

Tal com era d'esperar, l'ús del català a la llar varia molt segons el lloc de naixement; sol o compartit, és clarament majoritari tant entre els nats a Andorra com entre els nascuts a la resta del domini lingüístic, en canvi és clarament minoritari entre els nats a la resta del món. Aquests darrers, bàsicament arribats en edat

⁷ En el cas dels advocats, entre els quals hi ha força persones nades fora de les terres de llengua catalana, l'admissió al col·legi comporta el coneixement del català, però cap norma condiona l'ús oral en la relació amb els clients, per exemple.

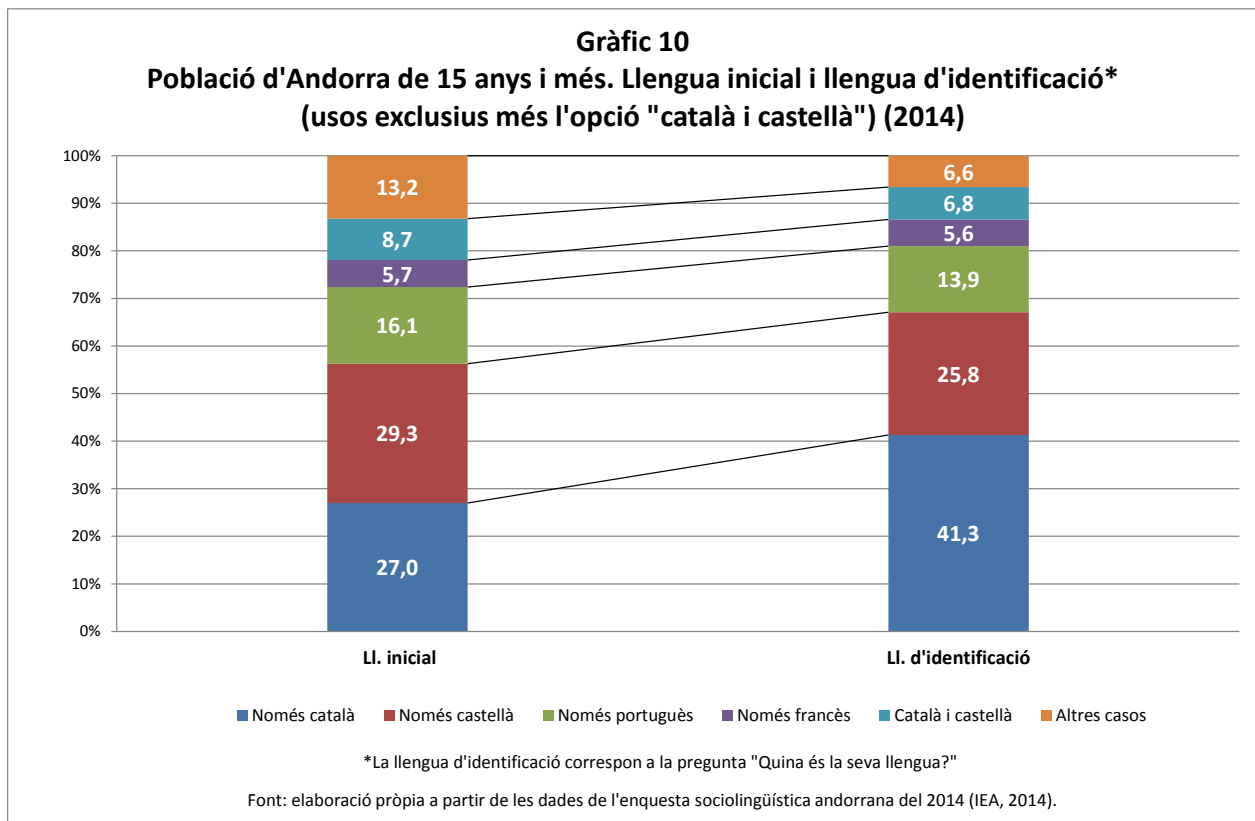
adults, sobretot per motius laborals i sovint amb la intenció de quedar-s'hi un temps limitat, mantenen en gran part la llengua d'origen a la llar, encara que amb excepcions, com veurem després. El gràfic mostra que el percentatge d'ús del català és superior entre els nats a la resta del domini que entre els nats a Andorra. Aquest resultat ve del fet que el percentatge del català com a llengua inicial també és inferior en aquest darrer cas. Això s'explica per les particularitats del tipus d'immigració originària de la resta del domini que ha arribat a Andorra. Es tracta de població sobretot provinent de Catalunya, amb percentatges de catalanoparlants inicials relativament elevats.

Pel que fa a la relació entre edat i llengua a casa, l'escassa submostra que té el grup dels més joves dificulta les comparacions. Si ens fixem en l'ús del català, l'única diferència significativa que trobem al gràfic en comparar les diferents cohorts és que els grans, els de 65 i més anys, l'empren més que la resta de la població. Això fa que els grans utilitzin més el català que el castellà, fet que no es dona de manera estadísticament significativa entre els altres grups d'edat. El motiu del fenomen és que els grans tenen un percentatge de nats a la resta del domini clarament més alt, i ja hem vist que aquest és el grup d'origen amb més proporció de llengua inicial catalana. La població gran correspon sobretot a la immigració rebuda a Andorra fins els anys 80, quan el percentatge d'arribats de Catalunya era notable. D'altra banda, també veiem que l'ús del portuguès creix amb la disminució de l'edat, fet que s'explica perquè la immigració d'aquest origen, en bona part de joves en cerca de feina, va anar augmentant durant un temps.

L'examen de l'ús lingüístic a la llar segons l'origen i l'edat ens dona diverses dades útils. Una d'elles és que entre els nats al domini del català hi ha un ús majoritari d'aquesta llengua a la llar, cosa que, com era d'esperar, no passa amb els nats a la resta del món. Una altra informació interessant és que els nats a Andorra hi parlen menys el català que els nats a la resta de l'àmbit lingüístic, i que aquest grup d'origen és més freqüent entre la població gran. Això comporta que els grans parlin més el català a la llar que la resta de la població.

3.3 De la llengua inicial⁸ a la d'identificació⁹

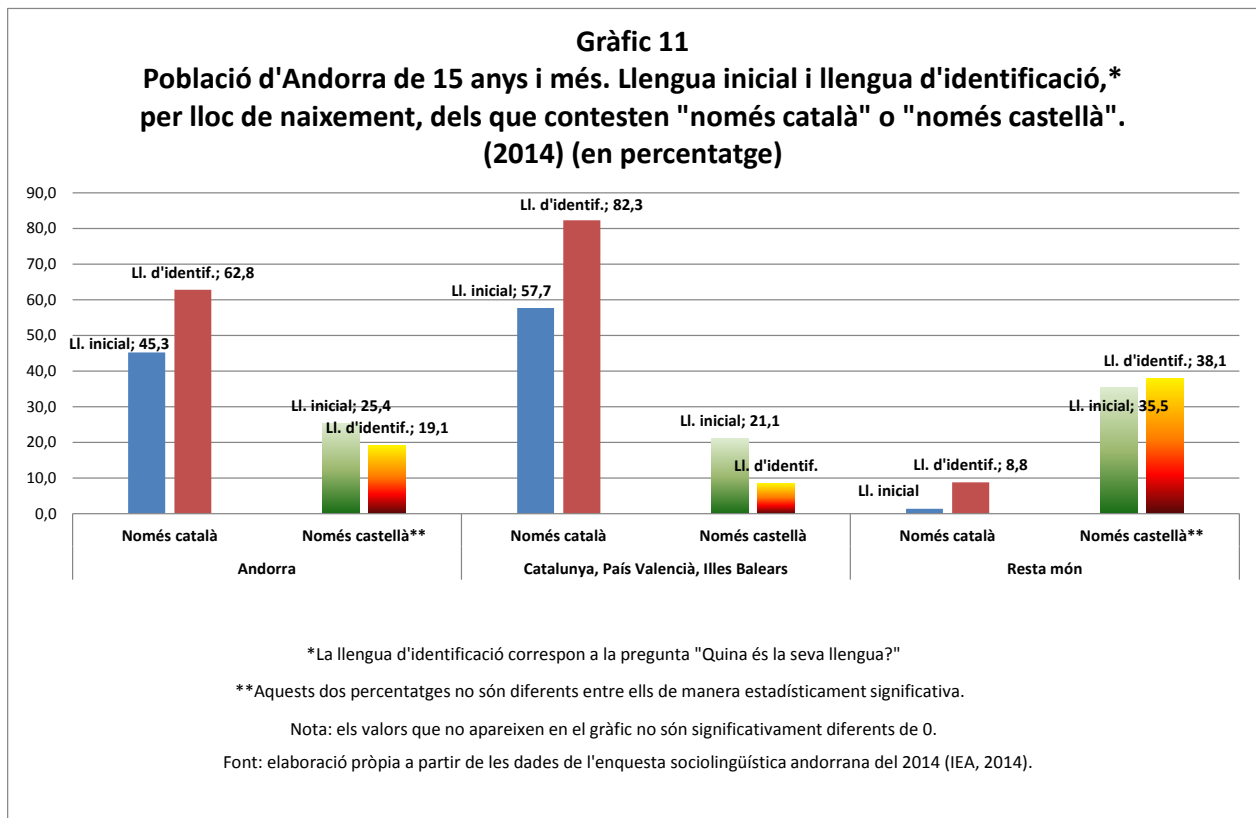

La comparació entre la llengua inicial i la llengua d'identificació, ens dona informació sobre la història lingüística de l'individu, ja que mostra la trajectòria entre l'inici de la vida des del punt de vista lingüístic i la llengua amb què, ja d'adult, s'identifica més. En percentatges globals, i en una societat multilingüe, mostra quines llengües avancen o quines retrocedeixen en la vida social, des del punt de vista de l'evolució que es produeix al llarg de la vida de les persones. La comparació entre la llengua inicial i d'identificació de la població adulta d'Andorra ens la mostra el gràfic 10.

En primer lloc, veiem que, pel que fa al conjunt de la població d'Andorra, així com en el cas de la llengua inicial no hem trobat una diferència significativa entre els percentatges de català i de castellà —vegeu apartat 3.1—, en el cas de la llengua d'identificació el català supera clarament el castellà. El motiu és que el percentatge del català com a llengua d'identificació és clarament superior al que té com a llengua inicial, i no passa el mateix amb el castellà. Hi ha, per tant, un percentatge apreciable de persones que no tenen el català com a llengua inicial i que durant la seva vida l'han adoptat com a principal. Pel que fa a cadascuna de les altres llengües tingudes en compte, la diferència entre els percentatges de llengua inicial i d'identificació no és significativament diferent de 0. Per tant, en aquest aspecte, l'enquesta ens indica que a Andorra el català avança i les altres llengües no. Es tracta d'una altra mostra del valor social apreciable que té el català en aquest país.

⁸ La llengua inicial és la primera llengua parlada.

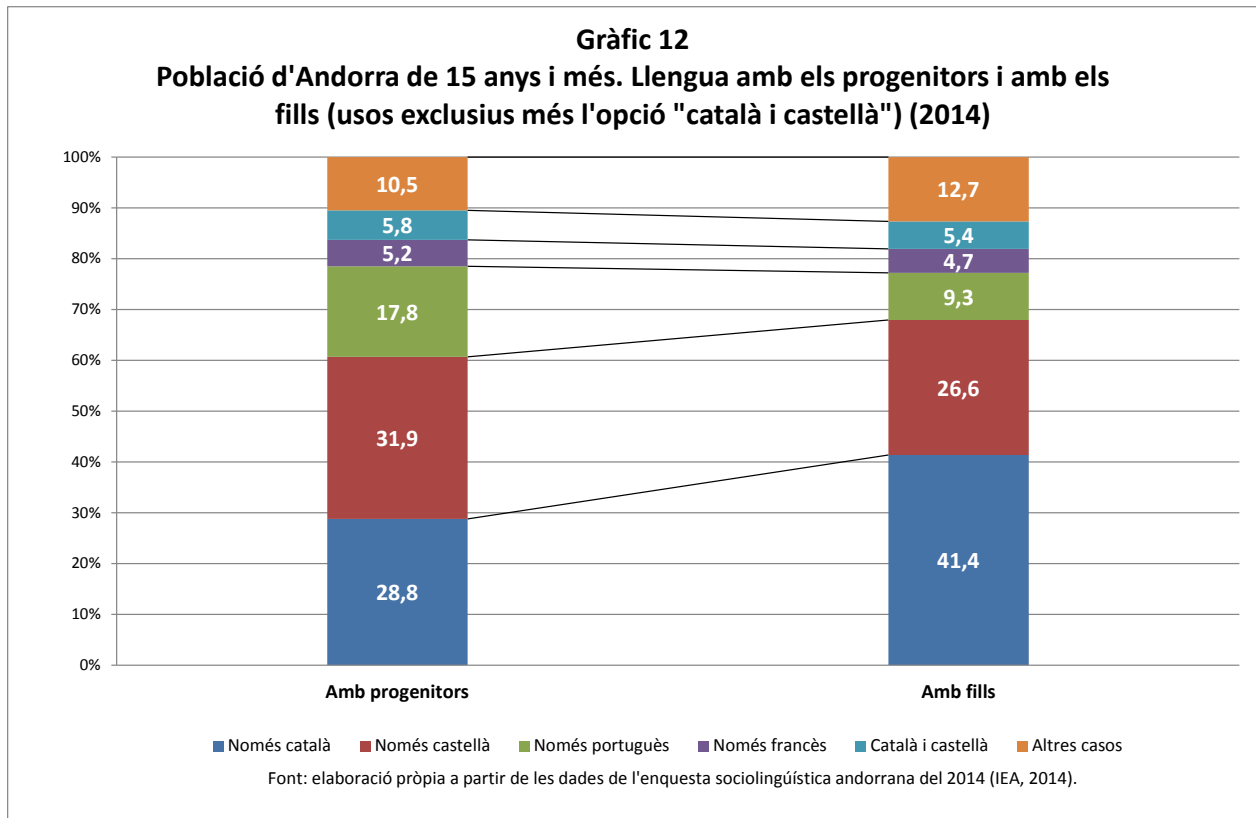
⁹ La llengua d'identificació és la que respon a la pregunta "quina és la seva llengua?".

Anant una mica més enllà en aquesta qüestió, el gràfic 11 permet examinar el pas de la llengua inicial a la llengua d'identificació segons el lloc de naixement, dels que contesten “només català” o “només castellà”, és a dir, de les opcions lingüístiques principals a Andorra. Hi veiem que, en el cas del català, en cadascun dels tres grups d'origen es produeix un avenç durant la vida de les persones, tot i partir de percentatges de llengua inicial molt diferents. En canvi, en el cas del castellà, i en congruència amb allò vist en el gràfic anterior, només un dels grups d'origen, el dels nats a la resta del domini, té una diferència significativa, i és negativa per al castellà. Per tant, en aquest aspecte, el català avança sigui quin sigui el lloc de naixement, i el castellà, o bé no avança, o bé retrocedeix. Tot plegat és una mostra més de la vitalitat del català a Andorra. Des d'un altre punt de vista, si comparem l'avenç del català en aquest aspecte dels nats a Andorra i dels nats a la resta del domini, resulta que aquests darrers avancen més que els primers. Un dels motius pot ser que els nats a Andorra tenen una mitjana d'edat bastant més jove, per tant han tingut molt menys temps per fer aquest canvi.

La comparació entre la llengua inicial i la d'identificació és un indicador del valor social de les llengües en presència, que es basa en l'examen de l'evolució lingüística durant la vida de les persones. A Andorra, el resultat d'aquesta comparació és favorable al català, ja que es tracta de l'única de les llengües més emprades que té un avenç clar. El castellà, l'altra llengua més utilitzada, o bé s'estanca o bé retrocedeix.

3.4 La transmissió lingüística familiar intergeneracional

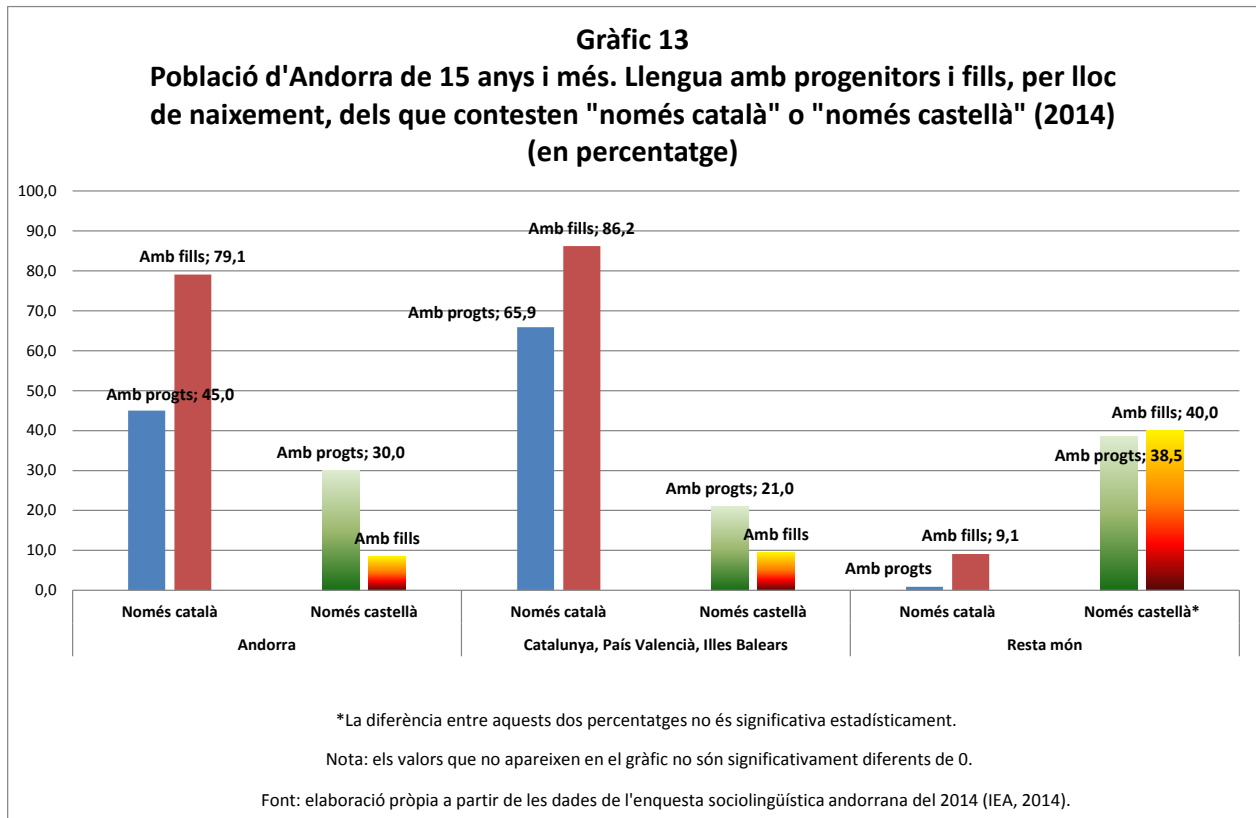

Un aspecte fonamental de la dinàmica sociolingüística d'una societat és la transmissió lingüística intergeneracional. Es tracta de l'evolució que es produeix en el si de les famílies entre la llengua dels progenitors i la dels fills, més concretament entre la llengua emprada per l'individu amb els seus progenitors, d'una banda, i amb els seus fills, de l'altra. Es tracta d'un altre indicador de la vitalitat de les llengües, però en aquest cas basat en un procés que té un impacte temporal molt més ampli que el de la comparació entre la llengua inicial i la d'identitat, en la qual entra només en joc l'evolució durant una vida. En el cas de la transmissió intergeneracional hi intervenen tres generacions, la dels progenitors dels enquestats, la dels enquestats i la dels seus fills i, per tant, ens informa sobre un tram més llarg de la història sociolingüística.

El gràfic 12 mostra la informació bàsica sobre la transmissió intergeneracional a Andorra el 2014. Cal tenir en compte que els percentatges es refereixen als usos exclusius de cada llengua, que no són exactament el mateix que els usos "només" o "sobretot", emprats en altres enquestes.

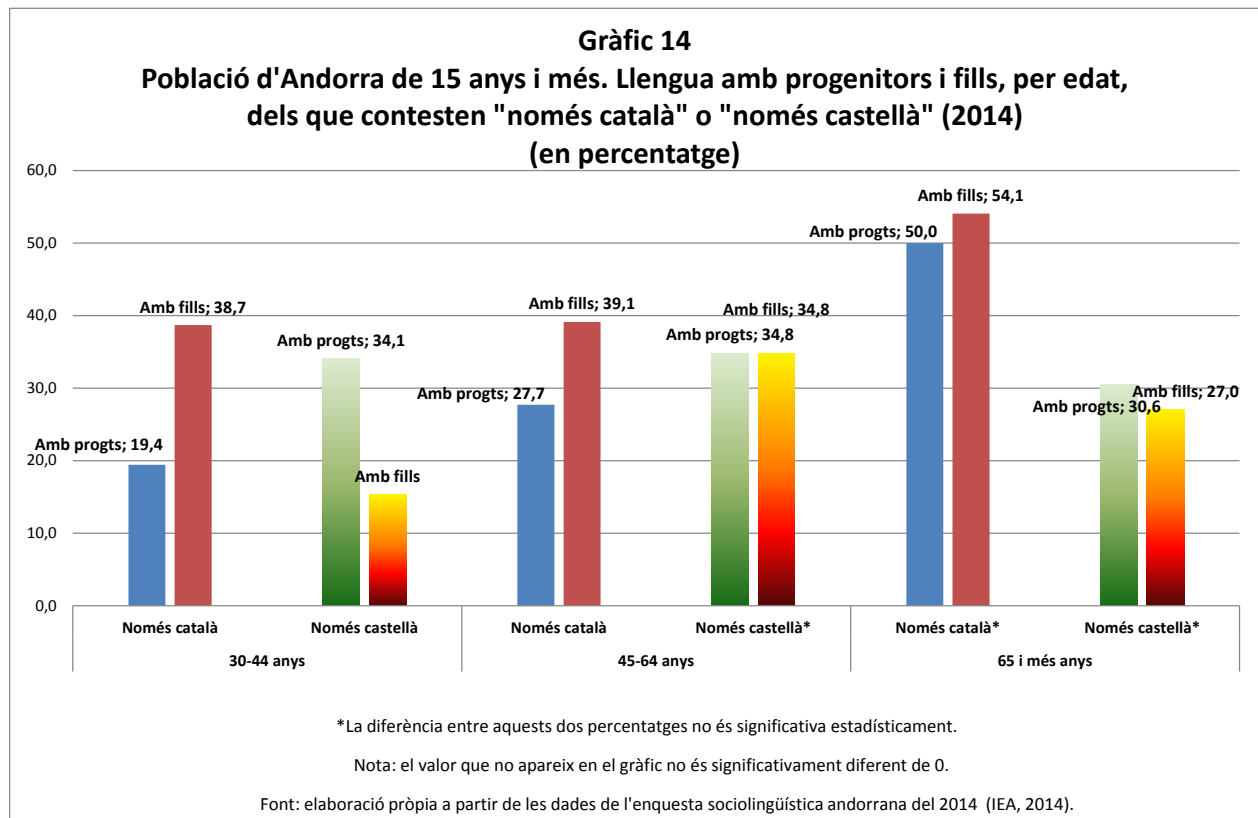
Si examinem el gràfic, veiem que entre l'ús amb els progenitors i l'ús amb els fills es dona un avenç clar del català, així com un retrocés també clar del castellà i del portuguès, les dues altres llengües més parlades a Andorra. Les comparacions relatives a la resta d'opcions lingüístiques, amb submostres reduïdes, no donen diferències significatives. Això vol dir que un percentatge net apreciable de la població d'Andorra parla català amb els fills havent parlat una altra llengua amb els seus progenitors, mentre que no passa el mateix amb les altres principals llengües en presència. Es tracta d'una nova mostra del valor social del català a Andorra.

Els resultats de l'enquesta ens donen altres dades sobre aquesta qüestió. Una d'elles és que la gran majoria —més del 95%— dels que parlen només català amb els progenitors també ho fan amb els fills. Hi ha molt poques persones que canvien de llengua en la transmissió familiar en aquest grup. En canvi, en els casos del castellà i del portuguès no és així, ja que només al voltant del 50% dels que parlen una d'aquestes llengües de forma exclusiva amb els progenitors ho fan també amb els fills. En el cas dels que utilitzen el castellà amb els progenitors, el canvi és sobretot cap al català, mentre que entre els que hi empren el portuguès el canviament és molt majoritàriament cap al castellà.

Una forma de saber-ne més sobre la transmissió lingüística intergeneracional a Andorra és veure com es produeix segons l'origen i segons l'edat. El gràfic 13 ens informa sobre la transmissió segons l'origen. Les dades ens indiquen que el català exclusiu avança clarament quan passem de l'ús als progenitors a l'ús amb els fills, en cadascun dels grups definits pel lloc de naixement. També veiem que l'avenç és molt més gran entre els nats a Andorra (+34,1 punts percentuals) que entre els nats a la resta del domini (+20,2 punts percentuals). Entre els nats a Andorra, aquest avenç de 34,1 punts percentuals es produeix en passar d'un ús exclusiu del català amb els progenitors inferior a la meitat (45%), a un ús amb els fills molt majoritari (79,1%). Una transformació sociolingüística considerable. A més, aquest progrés del català comporta un retrocés molt notable del castellà en la transmissió, de tal manera que, entre els nats a Andorra, més del 70% dels parlants exclusius de castellà amb els progenitors trien de parlar català, sol o acompanyat del castellà, als fills. Així, entre la població nascuda a Andorra es produeix un procés d'adopció del català que el converteix en àmpliament majoritari com a llengua inicial de la generació següent, tot i partir d'un ús amb els progenitors minoritari. Sembla, doncs, que el fet de socialitzar-se en aquest país fa que s'assumeixi un valor social de la llengua que facilita molt el seu avenç en els usos interpersonals.

Una vegada vista la manera com es produeix la transmissió lingüística intergeneracional segons l'origen, passem a veure com canvia amb l'edat. El gràfic 14 dona algunes dades sobre aquesta qüestió. Pel que fa al català, trobem que a mesura que baixa l'edat millora el seu avenç, ja que entre els joves adults (30 a 44 anys) aquest avenç és notable, entre els madurs (45 a 64) és menor i entre els grans hi ha un estancament. És el mateix fenomen que apareix repetidament en les enquestes sociolingüístiques a Catalunya. Pel que fa al fet que a Andorra entre els grans hi hagi un ús més gran del català, el motiu és bàsicament demogràfic, tal com s'ha dit en els comentaris relatius al gràfic 9, ja que els grans són en bona part persones de llengua inicial catalana nascudes a Catalunya. En relació amb el castellà, que ja hem vist que globalment a Andorra retrocedeix en la transmissió, veiem ara que aquest retrocés es deu als joves adults, ja que és l'únic grup d'edat en el qual es produeix.

Així, a Andorra, en la transmissió intergeneracional, el català avança clarament, mentre que les altres dues llengües més parlades, el castellà i el portuguès, retrocedeixen. Es dona un manteniment quasi absolut del català entre els que el parlen amb els progenitors, mentre que només la meitat dels que hi empren el castellà i el portuguès mantenen la seva llengua d'origen amb els fills. El progrés intergeneracional del català es produeix sobretot perquè entre els castellanoparlants amb els progenitors, un percentatge important canvia cap al català. Els lusoparlants, en canvi, canvien més cap al castellà que cap al català. Entre els nats a Andorra es dona un gran avenç del català en la transmissió intergeneracional que, en aquest grup d'origen, converteix la llengua catalana en àmpliament majoritària amb els fills. A més, a mesura que baixa l'edat millora la transmissió intergeneracional del català. L'examen de la transmissió lingüística intergeneracional a Andorra ratifica, per tant, que el valor social del català hi és notable.

4 Conclusions

Andorra va sofrir una transformació socioeconòmica de gran abast durant la segona meitat del segle XX. Va passar de tenir una economia agrària de muntanya a una economia pròspera basada en el turisme, el comerç i altres serveis. Això va comportar un creixement extraordinari de la població per immigració des de mitjans del segle XX fins a la primera dècada del segle XXI. Aquest creixement econòmic i poblacional es frena temporalment amb la crisi global que comença el 2007, però ha començat a recuperar-se en els últims anys.

D'altra banda, l'origen de la població arribada a Andorra ha canviat segons les èpoques. Tot plegat ha fet que entre el 2004 i el 2014 hagi augmentat el percentatge de la població d'Andorra nascuda al país i a la resta del domini lingüístic.

Al llarg del segle XXI ha millorat el coneixement del català de la població d'Andorra. Pel que fa al percentatge de població de llengua inicial catalana i al d'ús del català a la llar, els canvis demogràfics han fet que anessin disminuint fins a la primera dècada del segle XXI, però també que hagin remuntat entre el 2009 al 2014.

L'última enquesta disponible sobre les llengües a Andorra, del 2014, ens dona força dades interessants sobre la situació sociolingüística del país. Una d'elles és que si comparem els percentatges de llengua inicial, de llengua en família i de llengua habitual, trobem que el català avança, el castellà es manté i el portuguès retrocedeix. Així, el 2014 el català és la llengua més parlada a Andorra a la llar, amb els fills i de manera habitual, encara que en cap dels tres casos assoleix el 50% de l'ús exclusiu.

Una altra informació útil és que l'ús del català varia força segons les activitats socials. En els grans magatzems, els usuaris parlen majoritàriament en castellà, perquè els empleats en gran part no parlen català fluidament, però a la banca, a l'Administració i en altres serveis, l'ús de la llengua catalana és molt majoritari. Sobretot a l'Administració.

A més, l'ús també varia entre els sectors socials. A la llar, l'ús del català, sol o compartit, és clarament majoritari entre els nats a Andorra i a la resta de l'àmbit lingüístic, però no entre els nats a la resta del món. La població gran, que té un percentatge més elevat de nats a Catalunya, és la que empra més el català a casa.

Si comparem els resultats de les preguntes sobre la llengua inicial i la llengua d'identificació, podem dir que al llarg de la vida de les persones residents a Andorra, el català ha progressat i les altres llengües, no.

Així mateix, en la transmissió lingüística familiar intergeneracional, el català avança, mentre que el castellà i el portuguès retrocedeixen. En aquesta transmissió, els que canvien a favor del català amb els fills són sobretot castellanoparlants amb els progenitors, mentre que els lusoparlants amb els progenitors canvien molt més a favor del castellà. Entre els nats a Andorra es dona un gran avenç del català en la transmissió intergeneracional; l'ús del català passa de ser inferior al 50% amb els progenitors a esdevenir àmpliament majoritari amb els fills. A més, entre el conjunt de la població, els que canvien a favor del català augmenten amb la disminució de l'edat, de tal forma que en el grup dels grans no es percep un avenç significatiu, mentre que en el dels joves adults el progrés és considerable.

Així, a Andorra, malgrat que el punt de partida sociolingüístic, que és el percentatge de llengua inicial, sigui desfavorable al català, el seu valor social és prou alt perquè avanci clarament de diferents maneres en la vida de la societat. Que el país sigui un estat sobirà i que el català hi sigui la llengua oficial són factors decisius per explicar aquesta forta vitalitat lingüística.

Referències bibliogràfiques

- Batalla, Josepa, Casals, Mercè, i Micó, Joan Ramón. (2004). *La immigració a Andorra*. Encamp-Lleida: Pagès Editors, Centre de Recerca Sociològica. Institut d'Estudis Andorrans.
- Govern d'Andorra, Cambra de Comerç, Indústria i Serveis d'Andorra. (2015). *Andorra en xifres 2015*. Govern d'Andorra. Ministeri de Finances. Departament d'Estadística.
- Govern d'Andorra. (en línia). [Departament d'Estadística](#).
- Hamilton Investigació-Strategic Research. (2005). *Coneixements i usos lingüístics de la població d'Andorra. Situació actual i evolució*. Andorra la Vella: Govern d'Andorra, Ministeri d'Educació, Cultura, Joventut i Esports, Servei de Política Lingüística.
- Institut d'Estudis Andorrans. (2014). [Coneixements i usos lingüístics de la població d'Andorra 2014 \(1995-2014\)](#). Centre de Recerca Sociològica. Institut d'Estudis Andorrans.

Torres, Joaquim (coord.). (2006). *[Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004: Llengua i societat a Andorra en els inicis del segle XXI](#)* (Publicacions de la Secretaria de Política Lingüística, Sèrie Estudis, 9). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística.

Vila i Moreno, Francesc Xavier. (2006). Els coneixements lingüístics. Dins *[Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004: Llengua i societat a Andorra en els inicis del segle XXI](#)* (Publicacions de la Secretaria de Política Lingüística, Sèrie Estudis, 9). Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, Secretaria de Política Lingüística.